

1065-1066; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *el-Miskû'l-ezfer*, Bağdad 1348/1930, s. 82-84; A. Mingana, *Catalogue of the Arabic Manuscripts in the John Rylands Library Manchester*, Manchester 1934, s. 412-413; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 785; İzzâhu'l-meknûn, I, 203, 339, 381, 474; II, 2, 32, 62, 105, 238, 393, 518, 575; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 364; K. Awâd, *Mu'cemü'l-mû'ellifîne'l-irâkıyyîn*, Bağdad 1969, II, 433; III, 105; a.m.f., "el-Mahtûtâtü'l-'Arabiyye fi Mektebeti'l-Methafî'l-İrâkı bi-Bağdâd", *Sumer*, XIII/1-2, Bağdad 1957, s. 59; Hayreddin ez-Zirikî, *el-A'âm*, Beyrut 1389/1969, VI, 267; Halil Merdem Bek, *A'yânü'l-karnî's-şâliş 'aşer fi'l-fıkr ve's-siyâse ve'l-ictimâ'*, Beyrut 1977, s. 166; E. Fendik, *İktifa'ü'l-kanû' bimâ hüve matbû'*, Kum 1409, s. 419; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mû'ellifîn*, Beyrut 1414/1993, III, 144; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 231; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, İstanbul 1997, II, 568; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmî'u's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 603-604; II, 1020, 1197; III, 1790; İzzeddin Alemüddin, "Hızâ'inü'l-kütübî'l-'Arabiyye", *MMADm.*, VIII/8 (1347/1928), s. 449, 451-453; Üsâme en-Nakşibendî, "Mahtûtâtü'l-Hizâneti'l-Âlûsiyye fi Mektebeti'l-Methafî'l-İrâkı", *el-Mevrid*, IV/1, Bağdad 1395/1975, s. 180, 182, 184, 186-187, 198.



MUHAMMED ARUÇI

SÜVEYŞ

(السويس)

Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan kanal ve bu kanala adını veren şehir.

1869 yılında 163 km. uzunluğunda ve 75-125 m. arasında değişen genişlikte açılan kanal adını, Kızıldeniz'in kuzey kıyısında Mısır'ın önemli bir liman şehri olan ve tarihte Kulzûm adıyla bilinen eski şehrin güneyindeki Süveyş'ten (Suveys / Suez) alır. Süveyş daha çok, o civarda bulunan su kuyuları sebebiyle hacıların deniz yolculuğuna başlamadan önce konakladıkları bir yerdirdi (TSMA, nr. E. 3945). Eskiden Kahire'den gelen hac yolu üzerinde bir konak olan Süveyş zamanla ticarî ve askerî bakımdan da önem kazandı. Asya ve Afrika'dan gemilerle gelen mallar Süveyş Limanı'na iniyor, oradan kara yoluyla Akdeniz'deki Dimyat, Reşid ve İskenderiye limanlarına aktarılıyor, buradan Avrupa'ya veya Suriye'ye gönderiliyordu. Gerek ticarî önemi dolayısıyla gerekse Portekizliler'e ve korsanlara karşı bölgenin deniz güvenliğini sağlamak amacıyla Osmanlılar da Süveyş tersanesini genişletti. Bölgedeki Cidde, İskenderiye, Reşid ve Dimyat gibi limanlara Mısır eyaletinin idarî yapısı içinde sancak statüsü verilirken 1560'ta müstakil kaptanlık ihdas edilen Süveyş de sancak haline getirildi. Osmanlılar, Memlûkler döneminden beri mevcut olan Süveyş tersanelerinde in-



II. Selim'in Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan bir kanalın yapılmasıyla ilgili 17 Ocak 1568 tarihli fermanı (BA, MD, nr. 7/ 721)

şa ettikleri gemilerle Kızıldeniz'e ve açık denizlere çıkma imkânı buldular. Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa 945'te (1538) Hindistan seferine çıkarken donanmasına ait gemileri Süveyş Tersanesi'nde inşa ettirdi. Ancak Osmanlılar, Süveyş'le Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bir çıkış yolu bulmakla birlikte Süveyş'te hazırlanan donanmanın -arada bir kanal bulunmadığı için- Akdeniz donanmasından yardım alamaması ve deniz aşırı seferlere yeterli gelmemesi yüzünden istenilen başarıyı sağlayamadılar. Bu sebeple II. Selim dönemi başlarında Mısır beylerbeyine 13 Receb 975 (13 Ocak 1568) tarihli bir fermanla Akdeniz'den Kızıldeniz'e bir çıkış temin etmesi emri gönderildi.

Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlama fikri İlkçağ'a kadar inmektedir. Milâttan önce XIV. yüzyılda firavun II. Ramses, Kızıldeniz'den Timsah gölüne kadar olan alanda diğer küçük göllerden yararlanarak bir kanal açarak kullanılamaz hale gelen kanal milâttan önce VI. yüzyılda yine firavunlar tarafından tekrar kazdırılmışta da ardından terk edilmiştir. Aynı kanal önce Roma İmparatoru Hadrianus'un (117-138), daha sonra Hz. Ömer'in (634-644) emriyle Amr b. Âs'ın valiliği döneminde yeniden onarılarak VIII. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Ardından uzun bir süre, I. Napolyon'un Mısır'ı işgali (1798) sırasında başlatmış olduğu kanal açma çalışmalarına kadar Akdeniz'le Kızıldeniz'i birbirine bağlama hususunda kayda değer bir faaliyette bulunulmamış, Napolyon'un girişimi de denizler arasında seviye farkı bulunduğu yolunda

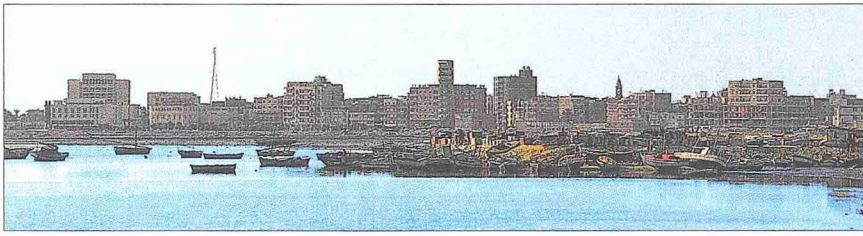
yapılan tesbitler yüzünden sonuçsuz kalmıştır. Ancak iki denizi birbirine bağlayan, kayık benzeri deniz vasıtalarının geçebileceği küçük su yolları daima temiz ve ulaşımına uygun durumda tutulmuştur.

Mısır Valisi Said Paşa'nın 1854 yılında göreve başlamasının hemen arkasından kanal meselesi tekrar gündeme gelerek keşif çalışmaları başladıysa da İngiltere ve Fransa'nın izlediği değişik politikalar sebebiyle Bâbü'lî'nin tutumu belli olmadığından çalışmalara birkaç yıl sonra izin verilebildi. Said Paşa'nın valiliğe tayini üzerine İskenderiye'den öğrencilik dönemi arkadaşı olan Fransız mühendisi Ferdinand de Lesseps onu tebrik için Mısır'a gelince projesini de anlattı. O sırada İngiltere ve Fransa ile birlikte Rusya'ya karşı savaş hazırlığı içinde olan Bâbü'lî (1856 Kırım Savaşı) müttefiklerinin nüfuzu altında idi. Bundan dolayı önce İngilizler'in etkisiyle eski Hindistan deniz yoluna itibar ettiyse de Fransa İmparatoru III. Napolyon'un desteklediği Lesseps'in projesine onay verdi (5 Ocak 1856). Ancak bu onay, İngiliz tezini savunarak kanalın açılmasına karşı çıkan Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın istifasına sebep oldu. Yapımı sırasında İsmâiliye şehrinin kurulmasına da vesile olan kanal inşaati 25 Nisan 1859'da başladı ve 16 Kasım 1869'da tamamlandı. O zamanki Mısır Valisi İsmâil Paşa'nın Avrupa başşehirlerini dolaşarak açılış töreni için hânedan ve hükümet mensuplarını Mısır'a davet etmesi Sultan Abdülaziz'i öfkelendirdi ve Osmanlı Devleti açılışa pek itibar etmedi. Büyük masraflara mal olan törenlere birçok Batılı aristokrat ve siyasetçinin yanında Emir Abdülkâdir el-Cezâirî gibi İslâm dünyasının tanınmış simaları da katıldı.

Said Paşa zamanında kanal şirketinden satın alınan hisse senetleri, İsmâil Paşa döneminde ciddi finansal güçlükler yü-



Süveyş Kanalı



Süveyş Limanı

zünden 1875'te İngiltere'ye satıldı. Kanal açıldıktan sonra işletmesinde ortaya çıkan bazı aksaklıkların giderilmesi yanında geçiş ücretlerinin belirlenmesi ve kanalı kullanan ülkeler arasında doğan anlaşmazlıkların aşılması gibi konularda İstanbul hükümetinin ağırlığı daima ön planda oldu. Savaş zamanlarında kanalın açık tutulması, geçişlere izin verilmesi (29 Ekim 1888, İstanbul Konvansiyonu) ve diğer konularda ortaya çıkan problemler hükümler devlet sıfatıyla Bâbü'lî vasıtasıyla çözüldü. Osmanlı hükümlerinin ardından 1914'te İngiliz manda dönemi başladığı için Mısır'ın diğer yerleri gibi kanal bölgesi de İngilizler'in asker sevkياتında önemli rol üstlendi. 10 Ekim 1954'te varılan Anglo-Egyptian Antlaşması'nı takiben İngiltere bölgeyi yirmi ay içinde silâhtan arındırdı. Amerika Birleşik Devletleri, Nil üzerindeki Asvan Barajı'na kredi vermeyeceğini açıklayınca 26 Temmuz 1956'da Mısır hükümeti kanalı millileştirdi. 24 Nisan 1957'de Mısır, İstanbul sözleşmesine uyararak kanalı savaş gemilerinin geçişine açık tutacağını bildirdi. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1951 ve 1956 tarihli kararlarıyla kanalın bütün devletler için açık olacağı kesinleşti. İsrail de hem bu kararlar hem de Mart 1979'da Washington'da imzalanan antlaşma ile kanaldan geçiş hakkına sahip oldu.

Süveyş Kanalı bölgede gelişen askerî hareketlerden çok etkilendi ve özellikle İsrail-Mısır savaşlarında (1967, 1973) büyük hasar gördü. Süveyş şehri de 1967-1975 yılları arasında kanal kapandığında âdeta ölü bir şehre dönüştü; ancak kanal tekrar açıldığında ve 2000'li yılların başında çevresindeki inşaatlar tamamlandığında nüfusu artarak 2006'da 510.935'e ulaştı. Bölgede petrol rafinerilerinin kurulup boru hatlarıyla Kahire'ye bağlanması buraya demir ve alüminyum ağır sanayi tesislerinin girmesine yol açtı; bu ise beraberinde çarpık yapılaşma getirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, MD, VII/721, 13 Receb 975/13 Ocak 1568; BA, HAT, nr. 130/5404 ve A eski; nr. 593/29055, T. 1235/1820; nr. 613/30104, T. 1227/1812; nr. 656/32064, T. 1232/1817; BA, YEE, nr. 88/15; BA, A. DVN.NMH, nr. 21/4; nr. 32/3; BA, HR.TO, nr. 457/41; nr. 512/14; BA, I.DH, nr. 45482; BA, I.HR, nr. 14910; nr. 15357; TSMA, E. 6472, Tarih 918/1512; E. 8337, Tarih 923/1517, E. 4404; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 219; Cevdet, *Tezâkir*, I, 39-41; II, 80-91; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, I, 204-212; Abdurrahman er-Râfî, *‘Aşru İsmâ‘îl*, Kahire 1368/1948, I, 13, 26-28, 49-53, 58-64; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1956, VII, 44-50, 262; B. Boutros-Ghali, *Le canal de Suez: 1854-1957*, Alexandria 1958; D. A. Farnie, *East and West of Suez: The Suez Canal in History 1854-1956*, Oxford 1969; Salih Özbaran, "Expansion in the Southern Seas", *Suleymân the Second and his Time* (ed. Halil Inalcık - Cemal Kafadar), İstanbul 1993, s. 215-217; Seyyid Muhammed es-Seyyid, *Mısır fi'l-‘aşri'l-‘Osmanî fi'l-karni's-sâdis ‘aşer*, Kahire 1418/1997, s. 243, 245, 337-339; a.mlf., "Mısır", *DA*, XXIX, 565-566; Fevzi Kurtoğlu, "XVI. Asırda Hind Okyanusunda Türkler ve Portekizliler", *TTK Bildiriler*, II (1943), s. 911-923; Danyal Bediz, "Süveyş Kanalı'nın Önemi", *DTCFD*, IX/3 (1951), s. 329-352; Ali Tanoğlu, "Mısır ve Süveyş Kanalı", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, II/3-4, İstanbul 1952-53, s. 17-47; Şehabeddin Tekindağ, "Süveyş'te Türkler ve Selman Reis Arizasi", *BTTD*, II/9 (1968), s. 77-80; Turgut Işıksal, "Arşivlerimizde Osmanlıların Süveyş Tersanesi ve Güney Denizleri Politikasına İlişkin En Eski Belgeler", a.e., sy. 6 (1997), s. 57-63; R. Schulze, "al-Suways", *EP* (İng.), IX, 912-913.



MUSTAFA L. BİLGE

SÜYÜRİ

(السيوري)

Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Mikdâd
b. Abdillâh b. Muhammed
b. el-Hüseyn es-Süyürî el-Hillî el-Esedî
(ö. 826/1423)

Şii âlimi.

VIII. (XIV.) yüzyılın ikinci yarısında Hille'ye bağlı Süyür köyünde dünyaya gelmiş olmalıdır. Kaynaklarda daha çok Fâzıl-ı Mikdâd, bazan da Fâzıl-ı Süyürî diye anılır. Baş-

ta gelen hocası Şehîd-i Evvel diye bilinen Muhammed b. Mekki b. Muhammed'dir. Ayrıca Ziyâeddin Abdullah el-A'recî ve Amîdüddin Abdülmuttalib b. Abdülkerim'den ders aldı. Hille ve Necef'te eğitim gördükten sonra Necef'te ileride bir süre kendi adıyla anılacak olan bir medrese yaptırdı. Eskiden en önemli medreselerden biri sayılan ve günümüzde bânisi Selim Han'a nisbet edilerek Selimiyye adıyla bilinen medresede çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Bunlar arasında oğlu Abdullah'la birlikte Zeynüddin Ali b. Hasan Alâle, Cemâleddin İbn Fehd Hüseyin b. Alâeddin, Muzaffer b. Fahreddin el-Kummî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Esedî gibi âlimler bulunmaktadır. Süyürî Necef'te vefat etti ve orada defnedildi.

Şii ilim havzasında daha çok kelâm ve fıkıh alanında yetişen Süyürî o döneme kadar Şii âlimlerinin yazdığı hacimli eserleri okumuştur. Kendine has düşünceler ortaya koyan bir şahsiyet olmaktan ziyade geleneği açıklayıcı, pekiştirici çalışmalar yapan bir âlim olarak dikkat çeker. İmâmiyye Şiası'nın inanç konularını ele aldığı eserinde tevhid, adalet, nübüvvet, imâmet ve meâd prensiplerine vurgu yapan Süyürî imâmın mâsum olması gerektiği yolunda geniş açıklamalar yapmıştır (*İrşâdü'l-‘âlibin*, s. 337-352). Bu arada akıl-vahiy meselesinde daha rasyonel bir tutum sergilemiş, bilgi teorisi ve tabiat felsefesinde Mu'tezile'nin Basra ekolüne yakın görüşler benimseyen İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin yolunu izlemiştir. İbnü'l-Mutahhar'ın *el-Bâbü'l-hâdî ‘aşer*'ine yazdığı *en-Nâfi' yevme'l-‘aşr* adlı eserinin ilim çevrelerinde büyük ilgi gördüğü bilinmektedir. Süyürî'nin kelâm ilminde şerhe dayanan yönü fıkıh için de geçerlidir. Fıkıhta İmâmiyye Şiası'nın usulî geleneğine tâbi olan müellifin, fakihlerin toplumdaki rolüne öncelikli usulî âlimlerine göre daha fazla vurgu yapması dışında herhangi bir özelliği bulunmamaktadır. İmâmın gaybetinde ortaya çıkan problemlerin çözümü, fetva ve kazâ meselelerine bakışı, zekât ve humusun kimler tarafından toplanıp dağıtılacağı, saldırıya dayalı cihadın hükmü gibi konularda hocası Şehîd-i Evvel'in yolunu takip eder (Uyar, s. 98-102). Ancak onun bir şârih olarak fıkıh konularını daha anlaşılır hale getirdiği, bu sebeple fıkıhla ilgili eserlerinin önemli bir değer taşıdığı belirtilmelidir.

Eserleri. 1. *Âdâbü'l-hac* (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, I, 17). 2. *el-Ed'iyetü's-selâsün*. Hz. Peygamber ve imamlardan nakledilen otuz duanın derlendiği bir eserdir (a.g.e.,